

УДК 342.9

ПРАВОВИЙ СТАТУС І ЗАХИСТ ВИКРИВАЧІВ. ФУНКЦІОНУВАННЯ ІНСТИТУТУ ВИКРИВАЧІВ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Наконечна Ірина Володимирівна,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри поліцейського права
(Національна академія внутрішніх
справ, м. Київ, Україна)

Стаття присвячена аналізу й урегулюванню превентивного антикорупційного механізму захисту викривачів. Можна значно покращити ситуацію в країні. Метою цієї процедури є змінити ставлення людей до викривачів і переконати громадян інформувати про корупційні правопорушення й інші злочинні діяння та не боятися настання для них наслідків, які б загрожували життю, здоров'ю, житлу чи майну викривачів і/або їхніх близьких осіб. Наголошено, що для України значущим є питання соціального сприйняття викривання інформації, необхідно провести значну просвітницьку роботу, спрямовану на підвищення потенціалу громадянського суспільства, зокрема щодо активної безпосередньої участі громадян у викриванні правопорушень. Зазначено, що для застосування заходів безпеки до викривачів мають бути відповідні приводи й підстави. Отже, підставою застосування заходів безпеки до викривачів є дані чи явні ознаки, що свідчать про наявність реальної загрози їхньому життю, здоров'ю, житлу й майну (наявність усних чи письмових погроз, виявлених у ході проведення оперативно-розшукових заходів, чи інформації про підготовку посягання на викривача). Зроблено висновки стосовно врегулювання правового механізму формування антикорупційного законодавства України щодо запобігання і протидії корупції, запропоновано внесення низки змін до окремих нормативних актів. Сформовано пропозиції розвитку інституту викривачів, а саме: уповноважити Національне антикорупційне бюро України на належне прийняття й розслідування повідомлень викривачів корупції, забезпечення й контролю захисту їх анонімності та конфіденційності; надати Національному антикорупційному бюро України право приймати рішення про застосування заходів безпеки до викривачів та інших осіб, які потребують захисту у зв'язку антикорупційними розслідуваннями.

Ключові слова: корупція, корупцією правопорушень, антикорупційне законодавство, викривачі.

LEGAL STATUS AND PROTECTION OF DISCLOSERS. FUNCTIONING OF THE INSTITUTE OF DISCLOSURES: PROBLEMS AND PERSPECTIVES

Nakonechna Iryna Volodymyrivna,
Candidate of Law, Docent at the
Department of Police Law
(National Academy of Internal Affairs,
Kyiv, Ukraine)

The article is devoted to the analysis and regulation of the preventive anti-corruption mechanism of protection of the disclosure, can greatly improve the situation in the country. The purpose of this procedure is to change the attitude of people towards the perpetrators

and persuade citizens to inform about corruption offenses and other criminal acts and not be afraid of the consequences for them that would endanger the lives, health, housing or property of the perpetrators and/or their relatives. It is stressed that the issue of social perception of disclosure of information is important for Ukraine, and it is necessary to carry out significant educational work aimed at increasing the potential of civil society, in particular, regarding active direct participation of citizens in the disclosure of offenses. It is noted that for the use of security measures, the accused should have appropriate reasons and grounds. Consequently, the grounds for the use of security measures against the disclosers are evidence or evidence that there is a real threat to their life, health, housing and the property of the discloser (the presence of verbal or written threats, the detection of operational intelligence measures or information on the preparation of the attack). Conclusions regarding the regulation of the legal mechanism for the formation of anti-corruption legislation of Ukraine on prevention and counteraction of corruption have been made, and a number of amendments to certain normative acts have been proposed. Proposals for the development of the Institute of Disclosers, namely: Authorize the National Anti-Corruption Bureau of Ukraine for the proper acceptance and investigation of reports of corruption offenders, ensuring and controlling the protection of their anonymity and confidentiality, and to give the National Anti-Corruption Bureau of Ukraine the right to make decisions on the application of security measures to the discloser and other persons who need protection in connection with anti-corruption investigations.

Key words: corruption, corruption offenses, anti-corruption legislation, interaction, exposé.

Розвиток для України інституту викривачів є дуже важливим запобіжним заходом виникнення та поширення корупції в суспільстві. Відносини, що виникають у сфері захисту викривачів, регулюються Конституцією України, міжнародними договорами, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України, Законом України «Про запобігання корупції», Законом України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві», а також прийнятими на їх виконання іншими нормативно-правовими актами.

Поняття «викривач» в українській мові є фактично аналогом англійського терміна «whistleblower», дослівно – «той, що дмухає у свисток». За ініціатииви громадського активіста Ральфа Нейдера, цей термін став широко застосовуватися з початку 1970-х років [5]. Нейдер замінив ним слова «донощик» («snitch») та «інформатор» («informer»), які мають, як і в українській мові, негативне смислове забарвлення. Низка гучних викриттів, які мали місце в США наприкінці 60-х, у 70-х роках ХХ століття, спричинивши сильний резонанс у суспільстві, змусили конгрес закріпити правові гарантії для викривачів [7].

Американський учений, що досліджує цю проблему, професор Роберт Вон зазначає, що «викривання» несправедливості й беззаконня є проявом мирного способу виявити незгоду з тим чи іншим станом речей, що є ознакою та гарантією демократії й плюралізму. Більше того, він стверджує, що мирна непокора й «викривання» несправедливості є моральним обов'язком [6].

Отже, необхідно зазначити, що викривачі у США визначаються, як працівники державних або приватних установ, організацій, які розкрили суспільству або органам влади ту чи іншу інформацію про правопорушення в управлінській діяльності, корупцію, порушення закону або інші проступки [4].

Австралія та Великобританія мають єдиний нормативний акт, що охоплює собою захист усіх видів викривачів, які, за обґрунтованим переконанням працівника,

вказують на злочин, невиконання законних повноважень, помилку у правосудді, загрозу здоров'ю чи безпеці будь-якої особи, діяння, що заподіюють шкоду довкіллю, будь-яку іншу інформацію, яка стосується попередніх умов і була свідомо прихована. Отже, британський законодавець включив у визначення інформацію про діяння, які не тільки вже були скоєні, а також ті, які скоюються зараз і можуть бути скоєні в майбутньому, що значно розширює коло випадків, коли викривач може бути захищеним, і також надає закону ширші можливості для виконання функції запобігання правопорушенням [3].

У вищезазначеному Законі України «Про запобігання корупції», на нашу думку, бракує єдиного, універсального визначення поняття «викривач», яке б охоплювало всіх суб'єктів, всі види розголошеної інформації та порядок захисту викривачів і/або звільнення їх від юридичної відповідальності.

Варто зазначити як приклад Рекомендовані принципи щодо розроблення законодавства щодо захисту викривачів (Recommended draft principles for whistleblowing legislation) громадської організації «Transparency International», яка радить розширювати коло викривачів у законодавстві, не обмежуючись традиційною формулою «роботодавець-працівник», а також включати до цього списку консультантів, стажерів, тимчасових працівників, тих, хто шукає роботу, осіб, які надають додаткову інформацію тощо [15].

Варто наголосити, що до комітету Верховної Ради України подано Проект Закону України «Про захист викривачів і розкриття інформації в суспільних інтересах». Він створений коаліцією «Ініціатива 11», куди ввійшли представники таких громадських організацій, як Інститут Медіа Права, Центр протидії корупції, Всеукраїнська ліга правників проти корупції, Blueprint for Free Speech і Центр UA.

Зазначений Законопроект, містить прогресивний врегульований антикорупційний механізм і належний процес функціонування інституту викривачів. Необхідно зазначити широке трактування поняття «викривач», яке пропонує Законопроект, урахування можливості викривати інформацію через зовнішні та внутрішні канали, багатосторонній, чіткий і деталізований механізм захисту викривачів, що включає в себе також таку новелу, як можливість застосування фінансових стимулів для викривачів, що, очевидно, є запозиченням досвіду країн з найефективнішою системою регулювання питання інформаторів – США, Південної Кореї тощо.

Також вартим уваги є зарубіжний досвід введення в систему посадових осіб Уповноваженого з питань захисту викривачів, що здійснює контрольну функцію за дотриманням положень законопроекту та є додатковим гарантійним важелем у системі захисту викривачів [16].

Експерт Харківської правозахисної групи Оксана Нестеренко вважає, що створення передусім надійних внутрішніх каналів розкриття інформації є особливо важливим, тому що дає змогу, з одного боку, викрити суспільно необхідну інформацію, а з іншого – не відбудеться витоку конфіденційної інформації, що може запобігти конфліктам і суперечностям у майбутньому [17]. Ця думка збігається з позицією Європейського суду з прав людини (далі – Суд). Про це свідчить рішення Суду по справі «Гужа проти Молдови» (*Guja v. Moldova*), де Суд визнав незаконним застосування санкцій до працівника, який розголосив суспільно необхідну, але конфіденційну інформацію.

Важливою частиною обґрунтування рішення Суду був той факт, що працівник не мав дієвих засобів, щоб виправити порушення, застосовуючи внутрішні канали організації, оскільки таких механізм не було передбачено правилами всередині цієї установи [18].

Не менш значущим для України є питання соціального сприйняття викривання інформації, адже тут також існує низка неоднозначних феноменів. За словами професора

Роберта Вона, «законодавство про захист викривачів не тільки відображає культуру, а й містить у собі цінності, які на неї впливають» [19]. Можливо, це через радянське минуле, де панували традиції суспільного осуду «донощиків», можливо, через недоліки в чинному законодавстві, але, згідно з опитуванням міжнародної організації PACT Inc. у жовтні 2014 – листопаді 2015 року, 70% українців ніколи не повідомляли про корупцію [20].

Тому очевидно, що в Україні необхідно провести значну просвітницьку роботу, спрямовану на підвищення потенціалу громадянського суспільства, зокрема щодо активної безпосередньої участі громадян у викриванні правопорушень, яка, можливо, триватиме не один рік.

Велика роль тут може бути відведена вищезгаданим громадським ініціативам, які сьогодні відіграють визначну роль у розробленні правового механізму захисту викривачів [21].

Відповідно до ст. 53 Закону України «Про запобігання корупції», особа, яка надає допомогу в запобіганні і протидії корупції (викривач), – особа, яка за наявності обґрунтованого переконання, що інформація є достовірною, повідомляє про порушення вимог Закону України «Про запобігання корупції» іншою особою [10].

Отже, викривач повинен повідомляти інформацію про порушення вимог антикорупційного законодавства, яка базується не на припущеннях, а на фактах, які знаходять своє підтвердження, наприклад, у різного роду документах чи аудіовідеозаписах. Проте, якщо інформація виявиться недостовірною, викривач повинен буде довести правоохоронним органам, що на момент поширення в нього не було підстав сумніватися в достовірності поширених ним відомостей, тому повідомив про порушення вимог антикорупційного законодавства іншою особою.

Стаття 33 Конвенції ООН проти корупції прямо наголошує на добросовісності й обґрунтованості повідомлень про корупцію. Така добросовісність у широкому розумінні має місце, коли розголошення було спрямовано саме на досягнення суспільно важливої мети – припинення правопорушення чи запобігання правопорушенню, відвернення шкоди здоров'ю чи безпеці громадян, довкіллю, притягнення винуватих осіб до відповідальності [2].

Повідомлення викривача щодо порушення вимог Закону України «Про запобігання корупції» може стосуватися будь-якого корупційного кримінального правопорушення або правопорушення, пов'язаного з корупцією, протиправність, що передбачені в нормах статей Кримінального кодексу України або в Кодексі України про адміністративні правопорушення.

Варто зазначити, що суб'єктивною ознакою повідомлення викривача щодо порушення вимог Закону України «Про запобігання корупції» є його обґрунтована переконаність, що інформація, яка міститься в повідомленні, є достовірною.

Отже, законодавець підвищує вимоги до повідомлення викривача щодо порушення вимог Закону України «Про запобігання корупції»: у ньому не лише мають наводитися певні факти порушення іншою особою вимог антикорупційного законодавства, а міститися аргументовані мотивуючі факти, що підтверджуються.

Отже, повідомлення не може бути непереконливим. Обґрунтованість повідомлення викривача щодо порушення вимог антикорупційного законодавства має відображатися у вигляді його мотивування, до того ж умотивованість посилює обґрунтованість повідомлення, надає йому докази самого порушення, полегшує розуміння повідомлення особою або правоохоронним органом, до якого воно було подано. Якщо повідомлення викривача щодо порушення вимог антикорупційного законодавства є невмотивованим, то воно є й необґрунтованим, у такому випадку правоохоронний орган надає відповідь викривачу щодо відмови в задоволенні його повідомлення.

У пункті 4 ч. 3 Закону України «Про засади державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2014–2017 роки» передбачено ухвалити закон про захист осіб, які добросовісно повідомляють про корупційні правопорушення (викривачів), з обов'язком повідомлення та захисту викривачів, створення внутрішніх і зовнішніх каналів подання інформації, системи захисту викривачів від утисків і переслідування, а також заходи стимулювання повідомлень про корупцію, покладення на спеціально уповноважений орган функцій із проведення моніторингу й аналізу практики застосування закону й ужиття заходів щодо його належного застосування, запровадження санкцій за приховування фактів корупційних правопорушень положень закону [8].

Варто значити особи, які прирівнюються до викривачів:

а) особи, які надають допомогу щодо запобігання і протидії корупції;

б) близькі особи, члени сім'ї викривача;

в) особи, які не здійснювали повідомлення щодо порушення вимог антикорупційного законодавства, але брали чи беруть участь у виявленні корупційного порушення та запобіганні корупційному порушенню, припиненні або розкритті таких порушень, окрім працівників правоохоронних органів та осіб, які мають право складати протоколи про адміністративні правопорушення або розслідувати.

Вищезазначені особи перебувають під захистом держави відповідно до Закону України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві». Якщо є факти загрози життю, житлу, здоров'ю та майну осіб (викривачів), які надають допомогу в запобіганні й протидії корупції, або їхніх близьких осіб у зв'язку зі здійсненим повідомленням щодо порушення вимог антикорупційного законодавства, то правоохоронні органи застосовують правові, організаційно-технічні та інші спрямовані на захист від протиправних посягань заходи.

Для застосування заходів безпеки до викривачів мають бути відповідні приводи й підстави. Отже, підставою можуть дані чи явні ознаки, що свідчать про наявність реальної загрози їхньому життю, здоров'ю, житлу та майну (наявність усних чи письмових погроз, виявлених у ході проведення оперативно-розшукових заходів, чи інформації про підготовку посягання на викривача).

До правових заходів можна зарахувати:

– забезпечення конфіденційності відомостей про особу (викривача);

– закритий судовий розгляд.

Приводи для застосування заходів безпеки передбачені в ч. 2 ст. 20 Закону України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві» і ст. 53 Закону України «Про запобігання корупції», згідно з якими викривачів можуть бути застосовані правові, організаційно-технічні та інші спрямовані на захист від протиправних посягань заходи.

До організаційно-технічних заходів можна зарахувати:

– особисту охорону, охорону житла й майна;

– видачу спеціальних засобів індивідуального захисту і сповіщення про небезпеку;

– за письмовою згодою – використання технічних засобів контролю і прослуховування телефонних та інших переговорів, візуальне спостереження;

– за клопотанням чи згодою – заміну документів і зміну зовнішності;

– за клопотанням чи згодою – зміну місця роботи або навчання з компенсацією різниці в зарплаті;

– за клопотанням чи згодою – переселення в інше місце проживання;

– поміщення до дошкільної виховної установи або установи органів соціального захисту населення [16].

Відповідно до вимог Закону України «Про безоплатну правову допомогу», викривачі мають право на безоплатну правову допомогу. До завдань центрів з надання безоплатної вторинної правової допомоги у сфері захисту викривачів належать:

- 1) забезпечення надання безоплатної правової допомоги викривачам у порядку, встановленому Законом України «Про безоплатну правову допомогу»;
- 2) підготовка та подання кожного року щорічної інформації (звітів) до Національного агентства щодо кількості викривачів, які звернулися за наданням безоплатної правової допомоги;
- 3) взаємодія зі спеціально уповноваженими суб'єктами у сфері протидії корупції щодо правового захисту викривачів [14].

Інформація про викривача може бути розголошена лише за його згодою, крім випадків, установлених Законом України «Про запобігання корупції». Національне агентство з питань запобігання корупції, а також інші державні органи, органи влади Автономної Республіки Крим, органи місцевого самоврядування забезпечують умови для повідомлень їх працівниками про порушення вимог Закону України «Про запобігання корупції» іншою особою, зокрема, через спеціальні телефонні лінії, офіційні веб-сайти, засоби електронного зв'язку.

Згідно із Законом України «Про запобігання корупції», не розголошується інформація про особу викривача без його згоди третім особам, які не залучаються до розгляду, перевірки або розслідування розкритої ним інформації про шкоду або загрозу суспільним інтересам, а також особам, дії або бездіяльності яких стосується розкрита ним інформація [10].

Інформація про викривачів є конфіденційною інформацією, яка може бути розголошена лише за їхньою згодою. Розголошення інформації про особу викривача тягне за собою адміністративну відповідальність, передбачену 172-8 Кодексом України про адміністративні правопорушення.

Необхідно вказати, в яких випадках не потрібна згода викривача щодо розголошення інформації:

1. направлення повідомлення про корупцію та інформації, викладеної в ньому, матеріалів його перевірки спеціально уповноваженому суб'єкту у сфері протидії корупції, до компетенції якого належить ужиття заходів реагування на такі повідомлення;
2. направлення повідомлення про корупцію або інформації, викладеної в ньому, матеріалів його перевірки, звернення викривача щодо надання правового та іншого захисту державному органу, органу влади Автономної Республіки Крим, органу місцевого самоврядування, юридичній особі публічного права, до повноважень яких належить контроль за дотриманням законодавства в певній сфері;
3. направлення інформації особі, наділеній владними повноваженнями, з метою отримання пояснень або з вимогою припинити порушення відповідно до Закону України «Про запобігання корупції»;
4. надання повідомлення про корупцію та інформації, викладеної в ньому, матеріалів його перевірки, звернення викривача щодо надання правого та іншого захисту на вимогу суду [14].

Для ефективного функціонування інституту захисту викривачів, необхідно:

- створити доступні та безпечні канали надання інформації;
- створити спеціальний підрозділ антикорупційного органу для розслідування повідомлень викривачів і контролю за захистом їх анонімності та конфіденційності;
- покласти повноваження судових і правоохоронних органів щодо захисту викривачів;

- запровадити санкції до посадових осіб за порушення анонімності викривача та його конфіденційності, за всякого роду утиски й переслідування за відповідне викриття;
- захист викривачів має поширюватися на осіб, які розкривають інформацію не лише про корупційні дії, а й про всі незаконні дії;

Для належного функціонування інституту викривачів необхідно доповнити антикорупційне законодавство, а саме:

- уповноважити Національне антикорупційне бюро України на належне прийняття й розслідування повідомлень викривачів корупції, забезпечення та контролю захисту їх анонімності й конфіденційності;
- надати Національному антикорупційному бюро України право приймати рішення про застосування заходів безпеки до викривачів та інших осіб, які потребують захисту у зв'язку антикорупційними розслідуваннями.

Отже, запропонувавши врегулювання превентивного антикорупційного механізму захисту викривачів, можна значним чином покращити ситуацію в країні. Метою цієї процедури є змінити ставлення людей до викривачів і переконати громадян інформувати про корупційні правопорушення та інші злочинні діяння й не боятися настання для них наслідків, які б загрожували життю, здоров'ю, житлу чи майну викривачів і/або їхніх близьких осіб.

Список використаних джерел:

1. Конституція України від 28 червня 1996 р.
2. Конвенція ООН проти корупції (ратифікована Законом України від 18 жовтня 2006 р. № 251-V).
3. Public Interest Disclosure Act. 1998. URL: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1998/23/section/1>.
4. Lehman J., Phelps S. West's Encyclopedia of American Law. 2005. (Print book: English: 2nd ed.).
5. Nader R., Petkas P.J., Blackwell K. Whistleblowing: The Report of the Conference on Professional Responsibility. Grossman Publishers: New York, 1972.
6. Vaughn R. The Successes and Failures of Whistleblower Laws. Cheltenham, UK: Edward Elgar, 2012. 368.
7. Бенедик В.І. Інститут викривачів в Україні: проблеми визначення поняття. Порівняльно-аналітичне право. 2015. № 4. С. 438.
8. Про засади державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2014–2017 роки: Закон України від 14 жовтня 2014 р.
9. Про Національне антикорупційне бюро України: Закон України від 14 жовтня 2014 р.
10. Про запобігання корупції: Закон України від 14 жовтня 2014 р.
11. Про Національну поліцію: Закон України від 2 липня 2015 р.
12. Про звернення громадян: Закон України від 2 жовтня 1996 р.
13. Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві: Закон України 23 грудня 1993 р.
14. Про безоплатну правову допомогу: Закон України 2 червня 2011 р.
15. Transparency International. 2009. URL: https://www.transparency.org/files/content/activity/2009_PrinciplesForWhistleblowingLegislation_EN.pdf.
16. Законопроект про захист викривачів інформації в Україні. 2015. URL: <http://iniziativa11.org/draft-law-for-the-protection-of-whistleblowers-in-ukraine/?lang=uk>.
17. Нестеренко О. Закон про захист викривачів інформації в Україні: навіщо він нам? Українська правда. 2015. URL: <http://www.pravda.com.ua/columns/2015/12/1/7090873/>.

18. Гуджа против Молдавии [Guja v. Moldova] (№ 14277/04). 2008. URL: http://www.echr.ru/documents/doc/new2009/guja_v_moldav.htm.
19. Vaughn R. The Successes and Failures of Whistleblower Laws. Cheltenham, UK: Edward Elgar, 2012. 368 с.
20. Citizen's awareness and engagement of civil society. ПАСТ. 2015. URL: http://uniter.org.ua/upload/files/PDF_files/Publications/Presentation%20for%20web-site_March%2030_final.pdf.
21. Костенко О.О. Деякі аспекти ролі викривачів (whistleblowers) у протидії правопорушенням. Право України. 2016. № 6. С. 188–194.

УДК 343.7: 340.5

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ОХОРОНА ВЛАСНОСТІ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ ДЕЯКИХ КРАЇН ЗІ ЗМІШАНИМ (КОНВЕРГЕНТНИМ) ТИПОМ ПРАВОВИХ СИСТЕМ

Соловйова Аліна Миколаївна,
кандидат юридичних наук, доцент,
головний спеціаліст (Міністерство
юстиції України, м. Київ, Україна)

У статті досліджуються питання кримінально-правової охорони власності за законодавством деяких країн зі змішаним (конвергентним) типом правових систем. Актуальність дослідження кримінально-правової охорони власності за законодавством деяких країн зі змішаним (конвергентним) типом правових систем не викликає сумнівів. Актуальність статті пов'язана передусім із глобалізаційними процесами у світі й активною співпрацею країн світу в різних галузях.

У юридичній науці виокремлюють так званий «змішаний (конвергентний) тип правових систем». Відсутній консенсус щодо змісту понять «змішана правова система», «змішаний тип правових систем». Дослідники визначають таке поняття, як сукупність національних правових систем, що мають найбільш загальні закономірності розвитку та подібні ознаки, які склалися як на основі місцевих джерел права, так і шляхом запозичення окремих елементів романо-германського й англо-американського права.

Проведений аналіз показав, що окрема група країн зі змішаним типом правових систем являє собою сукупність національних правових систем, що мають найбільш загальні закономірності розвитку та подібні ознаки, які склалися як на основі місцевих джерел права, так і шляхом запозичення окремих елементів права різних правових сімей. У середині групи країн зі змішаним типом кримінально-правової системи спільною є спорідненість не між країнами цієї групи, а між країнами цієї групи та країнами тих правових сімей, які стали основою для запозичення. У правовій системі Ізраїлю є елементи англосаксонської правової сім'ї, зокрема, під час кваліфікації крадіжок.

Зарубіжні вчені вказують, що, з огляду на історію і джерела мальтійської правової системи, можна стверджувати, що вона має ознаки континентальної сім'ї, але яка також поглинула багато особливостей традиції загального права (англосаксонського).

Ключові слова: кримінально-правова охорона, власність, правова система, змішаний тип, злочини проти власності.